

Research Type: Research Article
Submission Date: December 3, 2022
Acceptance Date: December 20, 2022

AN ASSESSMENT OF THE DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF KYRGYZSTAN

Aikanysh ESHNAZAROVA¹

Abstract

The declines in mortality and birth rates in Kyrgyz society is associated with social and economic transformations and changes that went through in the 20th century. Although these transformations and changes brought a new way of life to the Kyrgyz society, they brought its demographic structure to new dimensions. Due to a serious decline in infant and child mortality rates in Kyrgyzstan, the population growth rate in the country increased in the second quarter of the 20th century, but then began to decline again with a decline in the birth rate. Currently, the proportion of the elderly population in Kyrgyzstan is low. While the 0-14 age group constitutes 1/3 of the total population, the working-age population has a share of approximately 60%. Therefore, the population of Kyrgyzstan has a dynamic characteristic. This feature creates an important advantage for the development and prosperity of the country. Moreover, the unique ethnic diversity in the country grants a distinctive feature to the demographic structure of Kyrgyzstan.

The aim of this study is to examine the demographic structure of Kyrgyzstan. The primary data used in the study were obtained from the United Nations Population Division and the National Statistics Committee of the Kyrgyz Republic. In addition, the reports of research institutions, and academic articles and books were used.

Keywords: Demographic structure, Population growth, Ethnic structure, Kyrgyzstan.

¹ PhD student, Ankara University, Human and Economic Geography, aikanysheshnazarova@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-2558-9670

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Başvuru: 3 Aralık 2022
Kabul: 20 Aralık 2022

KIRGIZİSTAN'IN DEMOGRAFİK YAPISINA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME

Aikanysh ESHNAZAROVA¹

Özet

Kırgız toplumunda gerçekleşen ölümlülük ve doğurganlık hızındaki düşüşler, 20. yüzyıl boyunca içinde buldukları sosyal ve ekonomik dönüşüm ve değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu dönüşüm ve değişimler Kırgız toplumuna yeni yaşam tarzı kazandırırken, demografik yapısını yeni boyutlara taşımıştır. Kırgızistan'da bebek ve çocuk ölüm oranlarındaki ciddi düşüşler nedeniyle ülkedeki doğal nüfus artış hızı 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde yükselmiş fakat daha sonra doğum hızlarının düşmesiyle tekrar azalma eğilimini kazanmıştır. Böylece 21. yüzyılda ülkede çok farklı bir demografik yapı oluşmuştur. Şu anda Kırgızistan'da yaşlı nüfusun oranı düşüktür. 0-14 yaş grubu toplam nüfusun 1/3'ünü oluştururken, çalışma çağındaki nüfus yaklaşık %60'luk paya sahiptir. Dolayısıyla Kırgızistan nüfusu dinamik bir özellik taşımaktadır. Bu özellik ülkenin kalkınması ve gelişmesi için önemli bir avantaj yaratmaktadır. Ayrıca, ülkedeki eş benzeri az rastlanan etnik çeşitlilik Kırgızistan'ın demografik yapısına ayrı bir özellik katmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Kırgızistan'ın demografik yapısını incelemektir. Çalışmada kullanılan birincil veriler Birleşmiş Milletlerin Nüfus Bürosu ve Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi'nden alınmıştır. Bunun yanı sıra, araştırma kurumlarının raporlarından ve akademik makale ve kitaplardan yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demografik yapı, Nüfus artışı, Etnik yapı, Kırgızistan.

GİRİŞ

Demografi, nüfus özelliklerini ve yapısını sistematik olarak inceleyen bilim dalıdır. Doğurganlık, ölümlülük, göç, yaş ve cinsiyet demografik yapının ve özelliğinin belirleyicileridir (Rowland, 2003: 16). Demografiye özgü tanımlamalar, demografinin çok daha geniş bir alanla ilgilendiğini göstermektedir. Örneğin, Pressat, demografiyi doğum, ölüm ve göçün etkileşiminden kaynaklanan değişimlerle ilintili olarak nüfusun incelenmesi olduğunu belirtirken, Ross, nüfusun nicel olarak araştırılması ve doğum, ölüm ve göçten kaynaklanan değişimlerin incelenmesi şeklinde tanımlamaktadır (Aktaran: Ross, 1982: 147).

¹ Doktora Öğrencisi, Beşerî ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, aikanysheshnazarova@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2558-9670

Bogue'nün tanımına göre demografi, beş süreç (doğum, ölüm, göç, evlilik ve statü değişikliği) sonucu meydana gelen değişimlerin matematiksel araştırılmasıdır (Bogue, 1969: 1). Yapılan bütün tanımlamalardan yola çıkarak demografinin sosyoloji, antropoloji, istatistik, ekonomi, coğrafya ve uluslararası ilişkiler gibi sosyal bilim alanındaki disiplinlerle güçlü bir ilişkisinin olduğu anlamak mümkündür (Yaukey vd. 2007).

18. yüzyılda bir milyar olan dünya nüfusu istikrarlı doğal nüfus artış hızı sonucunda 1950'de 2,5 milyara, günümüzde ise sekiz milyara ulaşmıştır ve dünya nüfus artış hızı tarihsel açıdan benzeri görülmemiş bir artış yaşanmıştır (UN, 2022). Dünya nüfusundaki bu artış demografik dönüşüm süreci olarak tanımlanan süreç sonucunda gerçekleşmektedir. Demografik dönüşüm süreci bir toplumdaki yüksek ölüm ve doğum hızlarının yaşandığı bir demografik rejimden düşük ölüm ve doğum hızlarının yaşandığı rejime geçiş olarak tanımlanır (Kirk, 1996: 361). Demografik dönüşüm süresi beş aşamadan oluşur ve her aşamanın sosyoekonomik gelişme ile ilişkileri açısından farklı özellikleri barındırmaktadır. Demografik dönüşüm sürecinin 1. aşaması tarım toplumlarında yaşanan sağlık, eğitim hizmetleri ve aile planlamasının olmadığı, kırsal hayat tarzının hüküm sürdüğü dönemdir. Bu aşamada yüksek ölüm hızı yüksek doğum hızı ile eşittir ve doğal nüfus artış hızı %1'den daha azdır (Bongaarts, 2009: 2985). Demografik değişim dönüşümün başlamasıyla ikinci aşamada gerçekleşmektedir. Gıda ve tıbbi alandaki teknolojik gelişmeler ve eğitim düzeyindeki artış ölüm hızını düşürmüştür. Bu aşamada ölüm hızının düşmesine karşın yüksek doğum hızının devam etmesi sonucunda doğal nüfus artış hızı %2 ile %4 arasında gerçekleşmektedir (Yüceşahin, 2011: 13). Demografik dönüşümün 3. aşaması iyi ekonomik koşul, kadınların statüsü ve eğitim durumunun iyileşmesi, gebeliği önleyici yöntemlere kolay erişim ile karakterize edilmektedir. Bu aşamada yaşanan doğum hızındaki düşüşe bağlı olarak nüfus artış hızı da yavaşlar ancak yine de pozitifdir. Demografik dönüşümün tamamlanmasıyla 4. aşamada ekonomik açıdan en gelişmiş toplumlarda ölüm ve doğum hızının düşük oluşu nüfus artışını durağan hale getirmekte ve doğal nüfus artış hızı %1 civarında veya daha azdır. Demografik dönüşümün bu aşamasında olan ülkeler güçlü ekonomiye, yüksek eğitim düzeyine, gelişmiş sağlık sistemlerine ve yüksek çalışan kadın oranına sahiptir. Demografik dönüşüm süreci 5. aşamaya geldiğinde gelişmişliğe bağlı olarak doğum hızı nüfusun kendini yenileme (2,1) düzeyinin altına düşer ve doğal nüfus artış hızı eksiye doğru ilerlemektedir (Eshnazarova, 2018: 18).

Demografik dönüşüm teorisinin ilk biçimlendiği dönemlerde yüksek doğum hızının yüksek ölüm hızına cevaben geliştiği düşünülse de sonraki yıllarda uzmanlar doğum ve ölüm hızlarındaki değişimlerin ekonomik kalkınma ve modernizasyona bağlı olarak geliştiğini ortaya koymuşlardır. Bu bağlamda düşük doğum ve ölüm hızına sahip ülkelerin ekonomik açıdan gelişmiş ülkeler oldukları, bu bakımdan daha az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin ise yüksek doğum ve ölüm hızına sahip oldukları görülmektedir. Küresel çapta yaşanan demografik dönüşüm süreci içinde ülkeler çeşitli nüfus özelliklerini, yapılarını ve buna özgü avantaj ve dezavantajları barındırmaktadır (Eshnazarova, 2018: 10). Bu bağlamda demografik dönüşüm sürecine atıf yapmaksızın doğurganlık, ölümlülük ve doğal nüfus artış hızındaki ulusal eğilimleri veya ulusun yaş yapısındaki meydana gelen değişimleri tanımlamak neredeyse imkânsızdır.

Kırgız toplumunda gerçekleşen ölümlülük ve doğurganlık hızındaki düşüşler, 20. yüzyıl boyunca içinde buldukları sosyal ve ekonomik dönüşümler ve değişimlerden

kaynaklanmaktadır. Sosyoekonomik dönüşüm ve değişimler Kırgız toplumuna yeni yaşam tarzı kazandırırken, demografik yapısını yeni boyutlara taşımıştır. Kırgızistan'da bebek ve çocuk ölüm oranlarındaki ciddi düşüşler nedeniyle ülkede nüfus artış hızı 20. yüzyılın ikinci çeyreğinde yükselmiş fakat daha sonra doğum hızlarının da düşmesiyle tekrar azalma eğilimi görülmüştür. Böylece Kırgızistan'da 21. yüzyılda çok farklı bir demografik yapı oluşmuştur.

Kırsal nüfusun yoğunluğu, eskimiş sağlık sisteminin yetersizliği, kişi başına düşen milli gelirin düşük olması, reform gerektiren eğitim sistemi, eskimiş alt yapı ve yolsuzluk ülkede yaşanan ortak sorunlar arasındadır. Bu bilgiler ülkenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi hakkında genel görünüm yansıtıyor olsa da istatistiksel verilere dayalı detaylı bir bilgi vermemektedir. Bu anlamda Kırgızistan'ın demografik yapısını araştırmak, elde edilen bulgu ve sonuçları tartışmak ülkenin sosyoekonomik gelişimi açısından önemlidir. Dolayısıyla gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerle ilgili yapılmış bölge odaklı araştırmalarda olduğu gibi Kırgızistan ile ilgili nicel verilere dayalı bir çalışmanın yapılması önemli bir gerekliliktir.

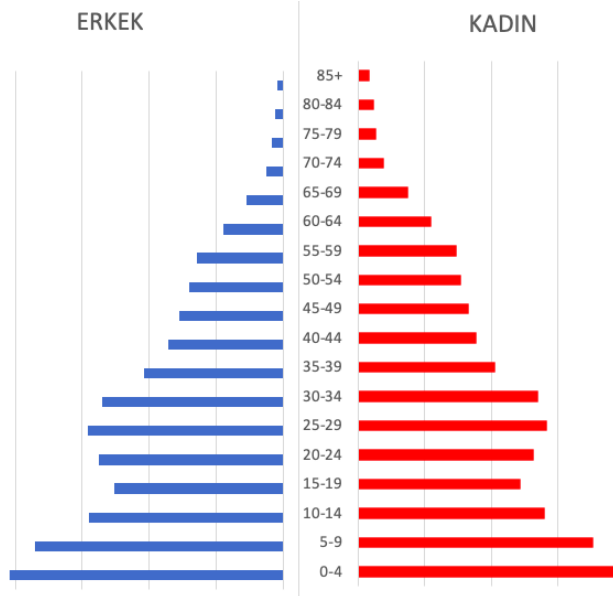
Bu çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Çalışma giriş bölümünden sonra Kırgızistan'ın nüfusu ve nüfusun bölgelere dağılımı, nüfusun cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımı, doğurganlık, ölümlülük ve doğal nüfus artış hızı ve etnik yapının tarihsel süreç içerisindeki değişimleri ele alınmıştır. Bu çalışmada, Birleşmiş Milletlerin ve Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (KCUİK)'nin verileri kullanmıştır. Ayrıca Dünya Bankası ve Kırgızistan Göç Servisi gibi uluslararası ve ulusal kuruluşların raporlarına başvurulmuştur. Bunun yanı sıra, akademik makale ve kitaplardan yararlanılmıştır.

KIRGIZİSTAN NÜFUSU VE BÖLGELERE GÖRE DAĞILIMI

Mayıs 2022 itibariyle Kırgızistan nüfusu 6,7 milyona ulaşmıştır (KCUİK, 2022). Nüfusun kadın erkek oranı arasında büyük fark bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle nüfusun %51,6'sı kadınlardan, %48,4'ü erkeklerden oluşmaktadır (KCUİK, 2022). Ülke nüfusu içerisinde en çok pay 0-10 yaş aralığındaki gruba aittir. Bu durum 2010 sonrası doğum hızındaki artıştan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte 0-14 yaş grubu toplam nüfusun 3/1'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla her üç kişiden birinin çocuk olduğu anlaşılmaktadır. Bir diğer önemli payı 20-34 yaş aralığındaki grup oluşturmaktadır. Bu bilgilerden yola çıkarak Kırgızistan nüfusu genç ve dinamik olarak nitelendirilebilir.

Kırgızistan nüfusu içerisinde yaşlı nüfusun oranı düşüktür. Ülke nüfusu içerisinde 60 yaş ve üzeri grubu oluşturan kadın erkek oranındaki fark göze çarpmaktadır. Kırgızistan geneli için doğuşta yaşam beklentisi erkeklerde 67,8 yıl ve kadınlarda 76 yıldır. (KCUİK, 2022). Kadınlar erkeklere göre daha uzun süre yaşamakta olup, doğuşta yaşam beklentisi farkı 8,2 yıldır. Ancak bu sayı hayat standartlarının yüksek olduğu gelişmiş ülkelerin ortalamasının altındadır.

Şekil 1. Kırgızistan'ın 2022 Nüfus Piramidi

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2022). “Turuktuu kalktyn zhynysy zhana kuraktyk toptoru boiuncha sany” (Toplam nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarına göre sayısı).

Ülkenin idari bölgesel yapısında 7 il bulunmaktadır. Ülke içinde nüfus homojen bir şekilde dağılmamıştır. Bazı illerde 1km²'ye 6 insan düşerken bazı illerde 46 kişi düşmektedir, ancak ortalama olarak 1km²'ye 34 insan denk gelmektedir (UN, 2019). Kırgızistan nüfusunun büyük oranı kırsal alanlarda yaşamaktadır. Diğer bir ifadeyle ülke nüfusunun %66'sı kırsal bölgede ve sadece %34'ü kentsel bölgelerde veya çevresinde hayat sürmektedir (KCUİK, 2022). Kırgızistan'ın en büyük şehri başkent Bişkek 1,1 milyon nüfusa sahiptir. Ülkenin güney bölgesinin en büyük şehri olan Oş'un nüfusu 333 bindir. Bu iki şehir Kırgızistan'ın nüfusu 100,000'in üzerinde olan iki şehridir (KCUİK, 2022). İnsanların en çok toplandığı iller Calal-Abad ve Oş'tur. En az nüfusa sahip olan iller ise Narın ve Talas'tır.

Tablo 1. Nüfusun İllere Göre Dağılımı (bin)

İller	Sayı
Çüy	985,5
Bişkek ş.	1,098,6
Narın	294,2
Işık Göl	505,9
Talas	274

Oş	1,414,7
Oş ş.	333,6
Calal Abad	1,282,2
Batken	558,6
Toplam	6,747,3

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2022). "Kalk" (Halk).

NÜFUSUN CİNSİYETE VE YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi nüfusu çalışabilme durumuna göre bağımlı nüfus, çalışma çağındaki nüfus ve çalışma yaşını geçen nüfus olmak üzere üç kategori ile sınıflandırmaktadır. KCUİK, çalışma çağındaki nüfusun yaş aralığını kadınlarda 16-57, erkeklerde ise 16-62 olarak belirlemiştir. Bağımlı nüfusun (0-14 yaş) toplam nüfus içindeki payı %35; çalışma çağındaki nüfusun payı %57 ve çalışma yaşını geçmiş olan nüfusun payı ise %8,28'dir (KCUİK, 2021). 0-15 yaş grubu ülke nüfusun 3/1'ünü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle her üç insandan biri çocuk nüfus grubuna girmektedir. Çalışma çağındaki (16-59 yaş) nüfus ise toplam nüfusun %57'sini oluşturmaktadır (KCUİK, 2021).

Tablo 2. Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfus Göstergesi

Yaş grubu	Kadın	Erkek	Toplam	Yüzdesi (%)
0-15	1,121,865	1,177,321	2,299,186	35
16-59	1,836,413	1,951,407	3,787,820	57
60+	384,391	165,406	549,797	8
Toplam	3,342,669	3,294,134	6,636,803	100

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2022). "Turuktuu kalktyn zhynsyy zhana kuraktyk toptoru boiuncha sany" (Toplam nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarına göre sayısı).

Kırgızistan'ın ortanca yaşı 26,5'tir (Our World in Date, 2020). Fakat ülke içinde illere göre farklılıklar mevcuttur. Örneğin, Bişkek'te ortanca yaş 30,1; Çüy'de 29,7 ve Isık Göl'de ise 28,5'tir (sputnik.kg, 2018). Bu rakamlar Kırgızistan nüfusunun genç nüfus özelliği taşıdığına göstergesidir.

Doğum hızının düşme eğilimine geçmiş olması, diğer yandan doğuşta yaşam beklentisinin uzamaya başlamasıyla Kırgızistan nüfusu içerisinde yaşlı nüfusun oransal olarak artmaya başladığı görülmektedir. Kırgızistan nüfus özelliğini değiştirebilecek bir diğer önemli bir

nokta çalışma çağındaki nüfusun kalıcı olarak göç hareketine katılmasıdır. Dolayısıyla bulunduğumuz yüzyılın ikinci çeyreğinde çok farklı bir nüfus özelliği ile karşılaşmamız kaçınılmaz olacaktır.

DOĞURGANLIK, ÖLÜMLÜLÜK VE DOĞAL NÜFUS ARTIŞ HIZI

Gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerdeki nüfus artışının bir sonucu olarak, günümüzde dünya nüfusu 7,794 milyara ulaşmıştır (UN, 2019). Dünya nüfusunun artışı gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların daha fazla çocuk sahibi olması ve bu ülkelerin yüksek oranda genç nüfusa sahip olması dolayısıyla çocuk sahibi olabilecek kadınların fazla oluşu, iyileşen sağlık koşulları ve gıda güvenliği sayesinde doğuştan yaşam beklentisinin uzamasından kaynaklanmaktadır (Yüceşahin, 2013: 44). Dünya nüfusunun tempolu artışının temelinde yatan bu dinamikler Kırgızistan için de geçerlidir. Kırgızistan'daki kaba doğum hızı ile kaba ölüm hızının düşüşü arasındaki fark Kırgızistan'da nüfus artışının devam edeceğini göstermektedir.

Kırgızistan nüfusuna tarihsel açıdan bakıldığında 1950-55 döneminde binde 33,9 düzeyinde yaşanan kaba doğum hızı 1990'a gelindiğinde binde 32,9 olarak devam etmiştir. Günümüzde ise binde 24,8 düzeyinde seyretmektedir (UN, 2019). Kaba ölüm hızına ise 1950-55'lerde binde 17,8 iken 1990'a gelindiğinde binde 8,7'ye inmiştir ve günümüzde ise binde 6,1 seviyesinde yaşanmaktadır. Bu göstergelerin sonucunda Kırgızistan'da doğal nüfus artış hızı yüzde 1,81'dir (UN, 2019). Günümüzde doğal nüfus artış hızının son derece düşük olduğu Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika, Rusya veya Japonya ile karşılaştırıldığında Kırgızistan'ın muazzam bir doğal nüfus artış hızına sahip olduğu söylenebilir.

Sovyetler döneminde Kırgızistan'da toplam doğurganlık hızının (TDH) yüksek düzeylerde seyrettiğini görmek mümkündür. 1950-1985 yıllar aralığında TDH 4,5 ile 5,5 seviyelerinde gerçekleşmiştir (UN, 2019). Bu seviyeyi yakalamış olması önemli ölçüde Sovyetler Birliği'nin uyguladığı nüfus politikalarından kaynaklanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliği büyük insan kaybına uğramış ve gelişimi sağlamak ve sürdürmek için insan işgücüne ihtiyaç artmıştır. Batı bloğu insan işgücü açığını ve demografik krizi göç politikaları ile kapatırken, Sovyetler Birliği kendine özgü bir politika geliştirmiştir. Birincisi, tarımcılık ve hayvancılık sektöründe "üretim planını" doldurmak için yarışmalar düzenlerken, bir yandan çok çocuk dünyaya getiren anneleri üç kategoride devlet nişanı ile ödüllendirmiştir. 1. kategori "Kahraman Anne" 10 çocuk ve üstü; 2. Kategori "Anne Şanı" 7-9 çocuk; 3 kategori ise "Annelik" 5-6 çocuklu kadınlara verilen devlet nişanlarıdır (Aprel, 2016).

Günümüzde Kırgızistan'da TDH 3 civarındadır. Bağımsızlık öncesi 4,06 olan TDH düzeyi 1995-2000'lerde 2,96'ya; 2000-2005 yıllarına gelindiğinde 2,5 seviyesine hızlı bir şekilde inmiştir (UN, 2019). Bağımsızlık sonrası ülkedeki ekonomik kriz ve ona eşlik eden dışarıya göç TDH'nin hızlı bir şekilde düşmesine neden olmuştur. 2010-2015 yıllar aralığında ise TDH'de artış gözlemlenmiştir. Ancak 2020 itibarıyla TDH seviyesinde tekrar önemli bir düşüş yaşanacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 3. Kırgızistan'ın İller Düzeyinde Nüfus Göstergeleri (2015-2020)

İller	Kaba Doğum Hızı (%)	Kaba Ölüm Hızı (%)	Nüfus Artış Hızı (%)
Kırgızistan	24,8	6,1	1,81
Isık Göl	19,1	6,6	1,25
Narın	18,9	6,4	1,25
Çüy	22,4	7,7	1,47
Talas	21,6	5,6	1,60
Oş	23,5	4,9	1,86
Calal Abad	25,1	4,5	2,06
Batken	26,9	5,2	2,17

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2022). "Kalktyn tabigyı osusu" (Nüfus artışı).

Kırgızistan'ın iller düzeyinde nüfus göstergeleri ele alındığında kuzey Kırgızistan illeri Isık Göl, Narın, Talas ve Çüy'de kaba doğum hızı daha düşük, güney Kırgızistan'ın tüm illerinde ise daha yüksek doğum hızına sahip olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak güney Kırgızistan'da nüfus artış hızı daha yüksek olduğu görülmektedir (Schuler, 2007: 76). Bebek ve çocuk ölüm hızlarının yüksek olması, çiftler arasında karar mekanizmalarını etkilemekte ve yeni doğumlar için istek uyandırmaktadır. Bu durum doğurganlığın yüksek olmasına yol açmaktadır (Şahin, 2007: 90).

KIRGIZİSTAN'IN ETNİK YAPISI

Kırgızistan zengin etnik çeşitliliğe sahip bir ülkedir. 1999 nüfus sayımına göre ülke 160 etnik kökenli insana ev sahipliği yaparken, günümüzde 120 etnik kökenli nüfus yaşamaktadır (Elkeeva, 2010). Kırgızistan nüfusu üç farklı grup altında sınıflandırılmaktadır.

1. Gruptakiler: bölgede yüzyıllardır yaşayan etnik nüfus.
2. Gruptakiler: Çarlık Rusya'sı döneminde ve ardından Sovyetlerin kurulmasıyla getirilip yerleştirilen ve İkinci Dünya Savaşında tahliye edilen nüfus.
3. Gruptakiler: İkinci Dünya Savaşı'ndan önce ve sonra Uzak Doğudan, Güney Volga, Hazar Kıyısından ve Kafkasya'dan Orta Asya'ya sürgün edilen muhacirler (Kudabaeva, Z. vd. 2004: 245).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Kırgızistan nüfusunun etnik yapısını etkileyen Orta Asya'nın ekonomik ve siyasi haritası yeniden çizilmiştir. Kırgız Cumhuriyeti Anayasası'nın ilk paragrafı, Kırgız Cumhuriyeti Kırgız ulusunun yeniden canlanmasını sağlamaya çalıştığını, "Kırgızlarla birlikte Kırgızistan halkını oluşturan tüm ulusların

çıkarlarının korunması ve geliştirilmesini" öngörmektedir. 5. maddeye göre, Kırgızca'ya devlet dili ve Rusça'ya resmi dil statüsü verilmiştir. Diğer tüm uluslar "anadillerini koruma hakkını kullanabilirler ve devlet onların eğitimi ve gelişimi için elverişli koşullar sağlayacaktır" (Kırgız Cumhuriyet Anayasası, 2010: 7). Kırgız anayasası eski göçmenlerin haklarına hassas ve pragmatik bir şekilde yaklaşmıştır. Akaev döneminde "Kırgızistan-Ortak Evimiz" sloganı ile etnik uluslar arasında beraberlik politikaları uygulanmaya çalışılmıştır. Etnik uluslar arasındaki ilişkilerde istikrarı devam ettirmek amacıyla 1994'de Kırgızistan vatandaşlarının Birinci Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Kurultaya bütün etnik grubun her kesiminden vatandaşlar katılmış ve "Birlik, Beraberlik ve Barış Deklarasyonu" kabul edilmiştir (Karazhanova, 2016).

Tablo 4. Kırgızistan Nüfusunu Oluşturan Üç Büyük Etnik Grubun Yıllara Göre Oranları (1926-2021)

	1926	1939	1959	1970	1979	1989	1999	2009	2015	2021
KIRGIZLAR (%)	66,8	51,7	40,5	43,8	47,9	52,4	64,9	71	72,8	73,7
RUSLAR (%)	11,3	20,8	30,2	29,2	25,9	21,5	12,5	7,8	6,2	5,1
ÖZBEKLER (%)	11,2	10,4	10,6	11,3	12,1	12,9	13,8	14,3	14,5	14,8

Kaynak: Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2022). "Kalktyn uluttuk kuramy" (Nüfusun etnik yapısı); Kudabaeva. Z., vd. (2004). Naselenie Kyrghyzstana, (Nüfus).

Kırgızistan nüfusu ağırlıklı olarak Kırgız, Özbek ve Ruslardan oluşturmaktadır. Tarihsel olarak baktığımızda bunu görmek mümkündür. Kırgızistan'ın özerk cumhuriyet statüsünü aldığı 1926 yılında ülke nüfusunun çoğunluğunu Kırgızlar oluştururken 1930 ve 1940 dönemlerindeki bazı etnik grupların Kırgızistan'a yerleştirilmesiyle ülkenin etnik yapısı değişmiştir. Bu dönemlerde Slav nüfusunda artış gözlemlenirken Kırgız nüfusunda diğer nüfuslara göre oransal azalma yaşanmıştır. Kırgız nüfusu 1979 sonrası oransal olarak artmaya başlamış ve 2021 itibarıyla ülke nüfusunun %73,7'lik oranına sahip olmuştur (KCUİK, 2022).

İkinci büyük etnik nüfus %14,8 oranla Özbeklerdir (KCUİK, 2022). Kırgızistan'da yüzyıllardır yaşayan Özbek nüfus, çoğunlukla ülkenin güneyinde hem kırsal hem kentsel alanlarında yaşamaktadır (Schuler, 2007: 76). Üçüncü büyük etnik nüfus Ruslardır ve günümüzde ülke nüfusunun %5,1'lik oranını oluşturmaktadır (KCUİK, 2022). Rusların bugünkü Kırgızistan'a yerleşmeye başlaması tarihsel olarak 1861 yılında başlamıştır. Çarlık Rusya'sının ardından Sovyet Birliği'nin politikalarını uygulamak amacıyla yerleştirilen Rusların sayısı zamanla katlanarak artmıştır. Tablo 4'te görüldüğü gibi 1926'da %11,3 olan Rus nüfusu 1959'a gelindiğinde %30,2'lik oranla yerleşik nüfusun oranına çok yaklaşmıştır.

1990 dönemine kadar Rusların sayısı ülke nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. 1991’de Kırgızistan’ın bağımsızlığının ilanının ardından yeni yasalar ve Kırgızca’yı ülkenin tek resmi dili yapan Anayasa Ruslar için büyük endişe kaynağı olmuştur. Rusça ülkede yaygın kullanılan bir dil olarak kalmasına rağmen, statüsü değişmiştir. Bazı Ruslar yeni yasayı Kırgız dilini Rusçaya eşit veya üstün bir statüye ayırmak olarak yorumlamışlardır. Dolayısıyla Kırgızistanlı Ruslar yeni koşullara uyum sağlamak yerine Rusya’ya geri göç etmek istemişlerdir (INS Resource Information Center, 1993). Böylece, Rusların Rusya’ya kitlesel göçü başlamış ve Kırgızistan nüfusu içindeki oranı ciddi bir şekilde azalmıştır.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından yerli etnik grupları kapsayan ve destekleyen bir politika benimseyen ülkelerin başında Kırgızistan gelmektedir. Buna rağmen, etnik gruplar arasındaki ilişki değişmiştir ve bazı etnik gruplar daha önce gördükleri gerçek veya göreceli avantajları kaybetmiştir. Sonuç olarak, göç bu değişikliklere yanıt vermenin temel yollarından biri haline gelmiştir (Schuler, 2007: 74). Bağımsızlığın ilk yıllarında çoğu eski göçmen etnik kökenlerine göre ülkelere geri dönmüştür. Slav kökenli olanlar Rusya’ya; Almanlar Almanya’ya vatandaşlık alabilmek umuduyla göç etmiştir. Öte yandan, Türk kültürünün temsilcileri için de sınırlar açılmıştır. Dışa göçün etkisiyle ülke nüfusu içerisinde Kırgız ve Orta Asya halkının sayısı oransal olarak keskin bir şekilde artmıştır (Dzhooshbekova, 2013: 78).

SONUÇ

Demografik yapıdaki değişimler sosyoekonomik dönüşüm ve değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan sosyoekonomik dönüşüm ve değişimler Kırgızistan toplumuna yeni yaşam tarzı kazandırırken, demografik yapısını yeni boyutlara taşımıştır. Toplam nüfus içerisinde çalışma çağındaki nüfusun artmasıyla günümüzde Kırgızistan “Demografik Hediye” veya diğer bir ismi ile “Demografik Fırsat Penceresi” olarak adlandırılan bir nüfus özelliğine sahiptir. Çalışma çağındaki nüfus, üretme ve kazanma potansiyeli olan nüfus demektir ve çalışan nüfus arttıkça vergi tabanı genişleyecek ve kamu tasarruflarında artışlar sağlanacaktır. Dolayısıyla ülkede ekonomik ve toplumsal gelişmelere daha fazla yatırım yapma imkânı doğacaktır. Bu nedenle, Kırgızistan nüfusu içerisindeki yüksek oranda çalışma çağındaki nüfus ülke ekonomisi açısından ciddi bir önem taşımaktadır. Ancak Kırgızistan’da istihdam ihtiyaçları karşılanmadığından çalışma çağındaki nüfus ülke dışına işçi göçüne katılmaktadır.

Kırgızistan nüfusu içerisindeki bağımlı nüfus oranının %34,6 olması, ülke nüfusunun genç nüfus özelliğini taşıdığına göstergesidir. Bununla birlikte doğuştan yaşam beklentisinin uzamaya başlamasıyla ülke nüfusu içerisinde yaşlı nüfusun oransal olarak artmaya başladığının belirtilmesi gerekmektedir.

Kırgızistan’ın doğal nüfus artış hızının %57’lik çalışma çağındaki nüfus üzerinde olumlu etkisi olacaktır. Ancak doğum hızındaki düşüş eğilimi belirtilmesi gereken önemli bir noktadır. Bu eğilim bulunduğumuz yüzyılın üçüncü çeyreğine gelindiğinde Kırgızistan nüfusunun kendini yenileme seviyesinin altına düşmesine neden olacaktır. Dolayısıyla, Kırgızistan nüfusunun genç nüfus özelliğini kaybederek farklı bir nüfus yapısına sahip olması kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

- Aprel gazetesi (2016). “Zhenshiny SSSR: Mat-Geroinya”, http://april-knows.ru/articles/zhenshchiny_ssr_mat_geroinya/ (Erişim Tarihi 03.01.2022).
- Bogue, Donald Joseph (1969). *Principles of Demography*, New York: Wiley.
- Bongaarts, J. (2009). Human Population Growth and the Demographic Transition. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 364 (1532): 2985-2990.
- Dzhooshebekova, Ainagul (2013). *Migratsionnye Protsessy V Sfere Kyrgyzov*, Doktora tezi, Bişkek, İshenaaly Arabaev Kırgız Devlet Üniversitesi.
- Elkeeva, Kanymkul (2010). “Kyrgyzstanda 120 ulut okuldoru zhashait”, 21 Ekim 2010, Azattyk Unalgysy, https://www.azattyk.org/a/Kyrgyzstan_People/2197185.html (erişim Tarihi 22.03.2022).
- Eshnazarova, A. (2018). Afrika'nın Demografik Yapısı ve Sorunları, Yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi.
- INS Resource Information Center (1993). “Kyrgyzstan: Political Conditions in The Post- Soviet Era”, Washington D. C., <http://hrlibrary.umn.edu/ins/kyrgyz93.pdf> (Erişim Tarihi 16.04.2022).
- Karazhanova, G. (2016). Kyrgyzstanda Kyrgyz Ulutunun Ulushu 73%dy Tuzot, Birinchi Radio, <http://www.ktrk.kg/post/1682/kg> (Erişim Tarihi 03.02.2022).
- Kirk, D. (1996). Demographic Transition Theory, *Population Studies*, 50 (3): 361-387.
- Kırgız Cumhuriyeti Anayasası. (1993). Bişkek.
- Kırgız Cumhuriyet Anayasası. (2010). Bişkek.
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (KCUİK). (2022). “Kalk”. Bişkek, <http://www.stat.kg/kg/statistics/naselenie/> (Erişim Tarihi 03.04.2022).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (KCUİK). (2022). “Kalktyn tabigy osuusu”. Bişkek, <http://www.stat.kg/kg/opendata/category/144/> (Erişim Tarihi 16.04.2022).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi. (2022). “Kalktyn uluttuk kuramy”. Bişkek, <http://www.stat.kg/kg/opendata/category/312/> (Erişim Tarihi 25.01.2022).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (KCUİK). (2022). “Torolgondordun sany”. Bişkek, <http://www.stat.kg/kg/opendata/category/40/> (Erişim Tarihi 13.02.2022).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (KCUİK). (2022). “Torolgondogu omurdun kutulgon uzaktygy”. Bişkek, <http://www.stat.kg/kg/opendata/category/3913/> (Erişim Tarihi 28.02.2022).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (KCUİK). (2022). “Turuktuu kalktyn dinamikasy”. Bişkek, <http://www.stat.kg/kg/opendata/category/316/> (Erişim Tarihi 23.03.2022).
- Kırgız Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Komitesi (KCUİK). (2022). “Turuktuu kalktyn zhyynsyz zhana kuraktyk toptoru boiuncha sany”. Bişkek, Kırgız <http://www.stat.kg/kg/opendata/category/206/> (Erişim Tarihi 13.02.2022).
- Kudabaeva, Z., Gijo, M., ve Denisenko. M. (2004). *Naselenie Kyrgyzstana*, Bişkek. Natsionalnyi Statischeşkii Komitet Kyrgyzkoi Respubliki.
- Nasritdinov, Emil (2016). “Pros and Cons of Migration in Kyrgyzstan”, https://www.academia.edu/4371887/Migration_in_Kyrgyzstan_-_Pros_and_Cons (Erişim Tarihi 16.02.2022).
- Our World in Date. (2020). “Median age, 1950 to 2020”. <https://ourworldindata.org/grapher/median-age?tab=chart&year=2020&time=1950..2020&country=KGZ> (Erişim Tarihi 30.03.2022).

- Ross, John (1982). *The International Encyclopedia Of Population*, Free Press, New York.
- Rowland, Donald T. (2003). *Demographic Methods and Concepts*, Oxford University Press.
- Schuler, Martin (2007). "Migration Patterns of the Population in Kyrgyzstan", *espace, populations, sociétés*, (1): 73-89.
- Sputnik.kg. (2018). "Kyrgyzstandyktardyn Ortocho Zhash Kuragy Kaisy Aimakta Zhogoru Ekeni Aityldy".
<https://sputnik.kg/society/20181104/1041846518/kyrgyzstandyktardyn-ortocho-zhash-kuragy.html> (Erişim Tarihi 04.11.2018).
- Şahin, Salih (2007). *Geçmiş, Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*, Gazi Kitapevi, Ankara.
- United Nations. (2019). "Crude birth rate (births per 1,000 population)", World Population Prospects 2019, Population Division, <https://population.un.org/wpp/DataQuery/> (Erişim Tarihi 03.01.2022).
- United Nations. (2019). "Total Fertility (children per woman)", World Population Prospects 2019, Population Division, <https://population.un.org/wpp/DataQuery/> (Erişim Tarihi 22.03.2022).
- United Nations. (2019). "Crude Death Rate (deaths per 1,000 population)", World Population Prospects 2019, Population Division, <https://population.un.org/wpp/DataQuery/> (Erişim Tarihi 13.02.2022).
- United Nations. (2019). "Rate of Natural Increase", World Population Prospects 2019, Population Division, <https://population.un.org/wpp/DataQuery/> (Erişim Tarihi 26.01.2022).
- United Nations. (2022). World Population Prospects, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, <https://population.un.org/wpp/> (Erişim Tarihi 01.12.2022).
- Yankey, David, Anderton, Douglas L. ve Lundquist, Jennifer Hickes (2007). *Demography: The Study of Human Population*, Illinois: Waveland Press.
- Yüceşahin, M. Murat (2013). "Afrika: Demografik Yapı, Mekân, Sorunlar ve Gelecek", *Turkish Journal of Population Studies*, (35): 31-61.